

A kárpátaljai lakosság mindennapjai a korabeli magyar sajtó anyagai alapján az 1920-as években

MARIANNA HALÁSZ

The Everyday-life of the Carpathian population on the Basis
of Contemporary Hungarian Press in the 1920's

316.022.4(=511.141)(477.87)"1920"

070(=511.141)(477.87)"1920"

323.1(477.87)"1920"

Key Words: The Carpathian Hungarian Press, Nationality Rights and the Press, Limitation of Hungarian Rights and Hungarian Language Usage.

1. A kárpátaljai magyar sajtó

Az első világháborút lezáró békeszerződések Kárpátalját Csehszlovákiához csatolták az ott élő magyarokkal együtt. Kárpátalja a saint-germain-en-laye-i szerződés értelmében került a Csehszlovák Köztársasághoz. Dolgozatunkban a korabeli kárpátaljai magyar sajtó alapján vizsgáljuk:

– *a sajtóval kapcsolatban*: mennyire volt közlékeny a korabeli sajtó; voltak-e az újságkiadást gátló tényezők; kik vagy milyen szervezetek jelentettek meg újságokat a csehszlovák időkben; a feltárt sajtó milyen irányultságú; politikai újságok vagy esetleg bulvárlapok vannak-e túlsúlyban; érzékelhető-e a magyar sajtónak valamiféle kisebbségvédelmi szerepe;

– *a lakosság életével kapcsolatban*: hogyan változott meg a magyar lakosság élete a hatalmváltáskor; mennyire érzékelték a változásokat; hogyan hatottak a csehszlovák kormány által hozott törvények a kárpátaljai magyar kisebbség életére; a kisebbségvédelmi szerződésekben foglaltakat mennyire tartották be.

Az 1919 szeptemberétől 1920 tavaszáig tartó időszakot a nemzeti diktatúra időszakának nevezzük. A törvényhozó hatalmat a német és magyar lakosság képviselői nélkül megalakult ideiglenes nemzetgyűlés gyakorolta. Így a kisebbségi magyar lakosság életét is befolyásoló törvényeket megkérdésük nélkül fogadták el, mint például az alkotmányt, a nyelvtörvényt, a földreformtörvényt, a közigazgatási törvényt. Állami alkalmazottakat bocsátottak el munkahelyükről, mivel nem voltak hajlandók hűségnyilatkozatot tenni az új államnak. Sokan közülük Magyarországra menekültek. Állásukat cseh köztisztviselők vették át, akik nem beszélték a kisebbség, esetenként a többség nyelvét.

A csehszlovák törvények viszonylag kedvezően rendezték a nemzetiségi jogokat, biztosították a kisebbségek számára – így a magyarok számára is – saját politikai, kulturális jogaik érvényesítését azokban a járásokban, ahol számarányuk meghaladta a 20%-ot. A kisebbségi jogok gyakorlatban való alkalmazása azonban gyakran

nem valósult meg, hiszen a cseh állami alkalmazottak nem beszélték a helyi többségi lakosság nyelvét.¹ A közigazgatási beosztás többszöri megváltoztatásának célja szintén a megállapított cenzus lehetőségeinek korlátozása volt, a földbirtokreform egyik csökevénye szintén a magyar etnikai határ megváltoztatása, fellazítása volt. A cseh és szlovák földigénylők folyamatos betelepítése egyértelmű célt szolgált: az etnikai arányok megváltoztatását a magyarok kárára, akik egy tömbben éltek a határ menti sávban.² Ez ráadásul gazdaságilag is hátrányosan érintette a magyar lakosságot. A földbirtokreform végrehajtása következtében a magyar határ mentén élő magyarság nem kaphatott vagy igen csekély mennyiségű földet kapott. A jogegyenlőség alapfeltétele az állampolgárság biztosítása lett volna. Azonban a Csehszlovák Köztársaság határain belül élő más nemzetiségű lakosoknak nem adták meg automatikusan az új állampolgárságot, ehelyett bonyolult kérvényezések és vizsgálatok vették kezdetüket.³

1920-as évek elején a jogegyenlőtlenségek ellen határozottan felléptek az újonnan megalakult politikai pártok, melyek fontosnak tartották nemzetük érdekvédelmét. Az újonnan alakult pártok közül volt, amely a kárpátaljai magyarság jogaiért is harcolt. A pártok a magyarságvédelemre felhasználták az általuk működtetett sajtóorgánumokat; a Keresztényszocialista Párt lapja volt a *Kárpáti Napló*, majd a *Határszéli Újság*; a Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párté a *Beregi Hírlap*, majd a *Kárpáti Magyar Gazda*; a Magyar Jogpárté a *Ruszinszközi Magyar Hírlap*, majd az *Ungvári Közlöny*. 1920 és 1936 között a Kárpátalján működő magyar pártokat a Magyar Pártszövetség tömörítette, ennek a lapja a *Ruszinszközi Magyar Hírlap*, majd a *Kárpáti Magyar Hírlap*.⁴ A sajtó érdeklődése kiterjedt a pártéletem kívül a gazdasági, kulturális kérdésekre, valamint állandó jelleggel megtalálhatók az aktuális csehszlovák intézkedések, törvénykezések kommentárjai, azokról az eseményekről való tájékoztatás, amely érinti a magyar lakosságot akár kedvezően, akár kedvezőtlenül. A fent említett lapokon kívül természetesen más sajtóorgánumok is megjelentek a csehszlovák időszakban Kárpátalja területén, melyek hozzájárulnak egy teljesebb kép kialakításához az adott korszakról.

A csehszlovák időszakból Borsody István⁵ szerint a magyar lapok két típusát különböztethetjük meg. Az első típus a politikai lap. Határozottan egy irányt szolgál, többnyire párt- vagy más kötődése van, „sokkal határozottabban és merevebben szolgálja irányát, mint a budapesti orgánumok szokták, ennél fogva nehezkesebb és hivatalosabb jellegű. E szlovákiai lapok politikai lapok, [...] pártjaik parancsait vakon teljesítik, szeretik a kommuniké-stílust, rendkívül vigyáznak az irányvonalra, a pártügyekre, tekintettel vannak a párttagokra, s a szórakoztató, »olvasnivaló« részt mellékesnek tartják.”⁶ Ezekből az újságokból „hiányzik a szenczióhajhászás, előtérbe kerülnek a kül- és belpolitikai ügyek. Fontos sajátosságuk, hogy alaposan foglalkoznak a belpolitikai ügyekkel, de természetesen »a pártpolitika szemüvegén át nézve«.”⁷ A külpolitikai témájú híreknél pedig jellemző, hogy azokat túlzott alapos-sággal közlik. A külpolitika amúgy is a lapok gerincévé vált, „ez a friss és jól feldolgozott bennük. A magyar közönség kezdetben nemigen becsülte e stílust, később megszokta, s mivel a világesemények a sokat hányatott korban amúgy is izgalmasabbak, mint a legszebb pletykariport, ma már követeli, s elsősorban ezt keresi lapjaiban”.⁸

A másik típus a bulvársajtó, melyben főleg riportokat találunk; lényegük, hogy „a lenyomatott anyag »érdekes« legyen. [...] Ezeket az újságokat nem támogatja a

párt, kénytelenek maguk keresni kenyerüket, és ezért a legerőltetettebb módon igyekeznek kiszolgálni a közönség ízlését.”⁹ E két laptípusról néha nehéz megállapítani, melyik laptípusba is tartozik, mert „általában mindig a »másik« tábor sajtója a bulvársajtó”.¹⁰

A vizsgált kárpátaljai sajtót tekintve túlsúlyban vannak a politikai lapok, melyeket a párt támogatott, valamint természetesen a lapok megvásárlásával, illetve előfizetésével az adott párt köré tömörülő olvasóközönség is hozzájárult az újságok fennmaradásához. Rendszerességüket tekintve inkább hetilapokat találunk. Napilapok 1920–1921-ből a *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, a *Kárpáti Futár*, illetve a *Keleti Újság*. A hetilapok valószínűleg anyagi okok miatt maradtak a heti jellegnél. Az 1922 után sem változott sokat a helyzet, bár találhatunk olyan hetilapot, amely nemcsak hetente egyszer, hanem kétszer vagy esetleg háromszor is megjelent.

A kárpátaljai sajtó jellemzésénél a kronológiai sorrendiséget nehéz betartani, mert nagyon sok lap hosszabb-rövidebb ideig szünetelt, átalakult, nevet változtatott. Ezért bemutatásuknál a területi megkülönböztetés elvét alkalmazzuk; sorba vesszük Kárpátalján azokat a városokat, ahol a vizsgált időszakban magyar sajtóorgánumok jelentek meg. Ebben segítségünkre volt a *Periodikák időrendi katalógusa*, melynek jegyzékeiben Trianon ellenére is közzétették az elcsatolt területek sajtótermékeit aszerint, hogy hol kerültek kiadásra.¹¹

2. Magyar sajtóélet

2.1. Beregszász

1919. szeptember 10-e után megjelent lapok Beregszászban a következők: *Beregi Napló*, *Beregi Újság*, *Kárpátaljai Magyar Gazda*, *Ruszinszkói Magyar Gazda* – később *Kárpáti Magyar Gazda* és *Kárpátalja*.

Beregszászban, a magyar határ mentén elhelyezkedő városban a Tanácsköztársaság után nem jelent meg semmilyen sajtóorgánum. Az ungvári *Határszéli Újság* még 1920 elején is azt írja Beregszászról, hogy „Újságok egyáltalán nem jelennek meg”.¹² A városban az újságkiadás *Beregi Napló* megjelenésével indult meg. A hetilap első száma 1920. július 25-én jelent meg. A Beregszászi Keresztény Szocialista Párt és az Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt kerületi központjának hivatalos lapjaként minden vasárnap megjelent. Felelős szerkesztője Fábry Tivadar volt.

1921. november 20-án jelent meg a *Beregi Újság* mint a beregi magyarság társadalmi és politikai hetilapja, minden vasárnap. Dr. Kovách Béla tulajdonát képezte. 1922 márciusában a lap csatlakozott a magyar ellenzéki párthoz. Az említett év áprilisában azonban „néhány beregszászi kommunista eltulajdonította a Beregszászban megjelenő *Beregi Újságot*”.¹³ Így került Strausmann Józsefhez. A szerkesztőről ezt írja a *Kárpátaljai Magyar Gazda*: „dr. Simon Menyhért, majd Strausmann József a szociáldemokrata pártnak voltak nagyjai.”¹⁴ Az újság 1938. november 27-ig jelent meg kisebb-nagyobb szünetekkel.

A *Periodikák időrendi katalógusa* szerint az 1912-től megjelenő *Beregi Hírlap* 1920–1921-ben szünetelt, majd 1922. január 1-jén a 9. évfolyammal látott napvilágot, ezzel is hangsúlyozva a folytonosságát. Az Országos Magyar Kisgazda, Föld-

műves- és Kisiparospárt ruszinszkói kereskedelmi központjának hivatalos közlönyeként jelent meg. Felelős szerkesztője dr. Bakó Gábor volt. A *Beregi Hírlap* politikai és gazdasági hetilapként határozza meg magát. A hetilap névváltoztatásáról a *Munkács* című hírlapban olvashattunk: „Az Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparospárt ruszinszkói területnek hivatalos lapja, a *Beregi Hírlap* május 28-tól *Kárpátaljai Magyar Gazda* címmel fog megjelenni.”¹⁵

„A Magyar Nemzeti Párt (Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparos Párt) ruszinszkói kerületének elnöki tanácsa 1926. május 8-án tartott értekezletén úgy [...] határozott, hogy a jogilag dr. Bakó Gábor tulajdonát képező, de a párt által fenntartott *Kárpátaljai Magyar Gazda* helyett a kerület hivatalos lapjaként [...] a *Ruszinszkói Magyar Gazdát* jeleníti meg, ugyancsak dr. Kovách Béla felelős szerkesztése alatt.”¹⁶ A *Ruszinszkói Magyar Gazda* első száma 1926. július 26-án jelent meg hetilapjként, amelyet vasárnaponként olvashatott az érdeklődő olvasóközönség. Főszerkesztője Egry Ferenc volt. A hetilap felelős szerkesztője, valószínűleg a párton belüli személyi viták miatt, többször is változott, dr. Kovách Bélát R. Vozáry Aladár váltotta fel. Bár a Magyar Nemzeti Párt a *Kárpátaljai Magyar Gazda* megszüntetéséről határozott, legalábbis mint pártlap, ehelyett dr. Kovách Béla újra megjelentette, ráadásul mint a Magyar Nemzeti Párt (Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparos Párt) ruszinszkói kerületének hivatalos közlönyeként. „A *Kárpátaljai Magyar Gazda* e cím viselésére nem jogosult, az elnöki tanács határozata értelmében azt bitorolja”¹⁷ – jegyezte meg a *Ruszinszkói Magyar Gazda*. 1928-ban a *Kárpátaljai Magyar Gazda* „összeházasodott” a kormánylapnak mondott munkácsi *Keleti Újság*gal.¹⁸ A *Ruszinszkói Magyar Gazda* 1930. október 12-től 1941. október 5-ig *Kárpáti Magyar Gazda* címmel jelent meg.

1934-ben új lap indult Beregszászban: a *Kárpátalja* – független, pártonkívüli, demokratikus hétfői hetilapként. Szerkesztője Nádas József és Kiss László volt. A lap profiljához szorosan hozzátartozott a közművelődés szolgálata. Ez érthető, hiszen a hetilap szerkesztője, Nádas József a „a kárpátaljai színházi élet oszlopos tagja”¹⁹ volt.

2.2. Munkács

A *Periodikák időrendi katalógusa* szerint Munkácson a következő magyar lapok jelentek meg a csehszlovák időszakban: *Kárpáti Futár*, *Keleti Újság*, *Munkács*, *Kárpáti Híradó*, *Óslakó*, *Munkácsi Közlöny* és *Reggeli Híradó*.

A *Kárpáti Futár* 1919–1920-ban szünetelt. 1921-ben az újbóli kiadáskor már a 18. évfolyama jelent meg, s ebből következtethetünk arra, hogy a lap a kiadása már a századelőn kezdetét vette. Hétfő kivételével minden nap megjelent. Felelős szerkesztője Demkó Mihály volt. „*Kárpáti Futár* c. Munkácson megjelenő újság, mely az agrárpárt magyar nyelvű félhivatalos orgánuma volt, s tűzön-vízen át támogatta a kormányt, otthagytta a pártot, és ellenzékbe ment át” – olvasható a *Ruszinszkói Magyar Hírlapban* 1925. március 29-én a lap „pálfordulásáról”.²⁰

1921. április 28-án jelent meg a *Keleti Újság*, a Ruszinszkói Pártoktól független politikai napilap, melynek felelős szerkesztője Voith György volt. A napilapot „a kormánynak rekedt hangú kis szócsöve”-ként²¹ emlegették a korabeli ellenzéki magyar lapok.

Az 1919–1920-as viharos időszakban a *Munkács* című, 1884 óta megjelenő lap is szünetelt. Az 1921-ben megjelenő politikai és társadalmi hírlap számait Grün-

stein Mór szerkesztette. Ugyancsak a *Periodikák időrendi katalógusából* tudhatjuk meg, hogy a lap 1928-ig jelent meg.

A *Kárpáti Híradó* első évfolyama 1924-ben jelent meg gazdasági, politikai és társadalmi lapként, főszerkesztője Simon Menyhért, felelős szerkesztője pedig id. Katrics József volt, aki egyidejűleg a lap ungvári szerkesztőjeként is tevékenykedett. Megjelent minden szerdán, pénteken és vasárnap – Munkácson és Ungvárott. Az első száma 1924. július 1-jén jelenhetett meg, az egyéves jubileumról ugyanis beszámolt a lap. Az újság fejlécén olvasható a célkitűzésük: „A *Kárpáti Híradó* Podkarpatska Rus elnyomott őslakosságának jogaiért küzdő, demokratikus, független, gazdasági, politikai és társadalmi lap. Célja: Podkarpatska Rus gazdasági, kulturális, politikai felemelése a népjogok, az igazságosság jegyében.”

Az *Őslakó* című lapot – melyet éveken át, kezdettől végig – egyedült írt és szerkesztett, 1926-ban alapította R. Vozáry Aladár. Címoldalán, az elnevezés mellett az alábbi apró betűs szöveg volt olvasható: „Az *Őslakó* Podk. Rus magyarok őslakossága jogainak, érdekeinek harcosa és szószólója. Tiszteli mindenki meggyőződését, nemzeti és vallásos érzését. Hirdeti a nemzetek, felekezetek, társadalmi osztályok közötti megértés és béke szükségességét, de vétót kiált az igazságtalanságnak és elnyomásnak, hangot ad az elnyomottaknak és igazságtalanságot szenvedettek jajainak.”²²

2.3. Ungvár

Ungvárott a vizsgált időszakban a *Periodikák időrendi katalógusa* szerint a következő sajtóorgánumok jelentek meg: *Határszéli Újság*, *Kárpáti Napló*, *Munkás Újság*, *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, *Ungvári Közlöny*, *Új Közlöny*, *Kárpáti Magyar Hírlap*.

A *Határszéli Újság* 1908-tól jelent meg mint politikai hetilap. A lap szellemi alapjának a keresztény valláserkölcst tartotta.²³ A Magyar Bálint tulajdonát képező *Határszéli Újság*ot megvette a Ruszinszkói Keresztényszocialista Párt, és annak hivatalos sajtóorgánuma lett.²⁴ 1921. május 8-tól jogosultan is Ruszinszkói Keresztény Szocialista Párt közlönyeként jelent meg. Ezt követően minden számban megtalálható állandó rovatként a *Ker. Szoc. Pártélet* című rész.

Kárpáti Napló – politikai, szépirodalmi és közgazdasági újság: a keresztényszocialista és az Ungmegyei Magyar Kisgazdapárt hivatalos lapja, főszerkesztője Kováts Miklós, felelős szerkesztője Eperjessy József volt. A lap 1921. április végén megszűnt. A *Határszéli Újság* a *Kárpáti Napló*ról 1920-ban írta: „A *Kárpáti Napló* a diadalmas keresztény világnézet harcosa, mely értékes cikkeivel és tartalmas hírszolgálatával megérdemli, hogy mindenki támogassa, aki híve a társadalom keresztény szellemében való megújulásának.”²⁵ Ezeket a gondolatokat a két lap közös szellemiségének köszönheti a *Kárpáti Napló*.

A Nemzetközi Szociáldemokrata Párt ungvári pártlapja volt a *Munkás Újság* 1919-től 1945-ig.

1920. július 3-tól jelent meg Ungvárott a *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, a Ruszinszkói Magyar Jogpárt politikai napilapja. Felelős szerkesztője dr. Zombory Dezső, szerkesztője Boldizsár Boldizsár és Rácz Pál volt. A lap 1921. július 5-től a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetségének hivatalos napilapja lett. Helyét a Ruszinszkói Magyar Jogpárt hivatalos lapja, az *Ungvári Közlöny*²⁶ foglalta el. 1923-tól már csak hetilapként jelent meg, csütörtökönként, a négy helyett nyolc oldalal. 1926. július 3-tól a

Ruszinszkói Magyar Hírlap megszűnt a kárpátaljai magyar pártszövetség hivatalos lapja lenni, s megvált a laptól Zombory Dezső főszerkesztő. Az újság magántulajdonba került, az új laptulajdonos Kováts Miklós lett. A lap főszerkesztője Árky Ákos, a magyar nemzeti egységen is túlmenő „őslakos egység eszméjének nagytekintélyű képviselője” lett. Szerkesztői: Rác Pál és Kováts Miklós.²⁷ Megjelent minden vasárnap. 1930 októberétől *Kárpáti Magyar Hírlap* címmel jelent meg.

Az *Ungvári Közlöny*t, a Ruszinszkói Magyar Jogpárt hivatalos lapját, 1921 novemberében betiltották²⁸ a párttal együtt. Nem sokkal az *Ungvári Közlöny* betiltása után megjelent az *Új Közlöny* Havas Emil szerkesztésében. A *Határszéli Újság* a következőképpen jellemzi a helyzetet: „A Magyar Jogpárt működésének betiltásával két helybéli napilap is felállott a hordó tetejére. Az egyik az *Ungvári Hírlap* zsidópárti, a másik, az *Új Közlöny*, jelenleg még pártonkívüli sajtóorgánum.”²⁹ Az *Új Közlöny* vasárnap kivételével minden nap megjelent. A kezdetben pártonkívüli lapot 1926-ban már a *Kárpáti Híradó* kormánylapként jellemezett, bár „szereti magát beállítani a független magyarság lapjának”.³⁰

1922. április 11-ig a lapok működését akadályozta az érvényben lévő cenzúra, melynek következtében néha hiányos oldalakkal találkozott az olvasó. De előfordult, hogy egy-egy, a hatalmat kritizáló cikk miatt elkobozták a lapok érintett számait. A kormánylapként jellemezett *Kárpáti Futárt* is elkobozták az *Új Közlöny* tudósítása szerint; a cikk arról tudósít, hogy az egykori ruszka krajnai szejm tagjai elhatározták, hogy Munkácson egybegyűlnek, hogy a csehszlovák államot kötelezettségeinek betartására kényszerítsék. A cikk írójának gyanúja szerint a ruszin pártok álltak e mögött, hogy az egykori „szojm” tagjait provokálják.³¹

A cenzúra eltörlése után bírósági pereket indítottak megtorlásként az esetleges „szókimondó” lap ellen. A munkácsi *Határszéli Újság*ot két hétre be is tiltották 1920 nyarán.³² A Ruszinszkói Magyar Jogpárt hivatalos lapját pedig 1921 novemberében tiltotta be a rendőrség.³³ Sajtópere volt a *Ruszinszkói Magyar Hírlap*nak 1923-ban, mert előző éven szót emelt az igazságtalan adózás ellen.³⁴

A korbelteli sajtóban lépésről lépésre nyomon követhetők nemcsak a helyi, de világpolitika eseményei is. A *Ruszinszkói Magyar Gazdában* külön rovat szolgált erre a célra *Egy hét a világ folyásából* címmel. Hasonló rendeltetése volt a *Kárpáti Híradó*ban a *Táviratok* című rovatnak, mely rövid híreket közölt többek között Belgrádból, Prágából, Párizsból, Genfből és Budapestről is. Az *Új Közlöny*ben is találunk igen sok külföldi hírt, mint például *Még nincs elnöke Angliának* (1922. október 23-i hír Lloyd George lemondását követő helyzetről a szigetországból). A *Kárpáti Futár*, a független politikai napilap főoldalán találhatóak a londoni, budapesti hírek, hasonlóan külpolitikai hírek előfordulnak *Ruszinszkói Magyar Hírlap*ban is.

A nehézségeket, a néha előforduló ellenségeskedést leszámítva a csehszlovák korszakból megvizsgált lapok nagy többségéről elmondható, hogy a magyarság érdekeit kívánták szolgálni. A lapok nagyobb hányada valamilyen politikai szervezet befolyása alatt állt, így a sajtóorgánum a párt szócsöve is volt egyben, így próbálta meggyőzni, értesíteni az olvasóközönséget elképzeléseikről. Hozzájárultak olvasóik „világos” meglátásához a körülöttük zajló eseményekről, természetesen a lap fenntartójának megfelelő látásmódban. Fontos tisztázni éppen ezért a lapok irányultságát, hogy a lapokban szereplő információk megfelelő értelmezésre kerüljenek. A megjelent lapok mennyisége is azt jelzi, hogy erős volt a magyar közösség Kárpátalján, hiszen ha újabbak és újabbak megjelentek, azt mutatja, hogy volt is rá igény.

Az új hatalommal együtt új intézkedések sora vette kezdetét Kárpátalja területén. Ezek a rendelkezések nagyban befolyásolták a lakosság életét. Az intézkedések többségéről a szakirodalom is beszámol, előzményeiről és következményeiről egyaránt. A téma szakértői is gyakran a sajtóra hivatkoznak, de magát a forrást ritkán idézik. Az alábbi kiemelt témákhoz, témákról szeretnénk újabb információkkal hozzájárulni a teljesebb képhez, a kor hangulatának megértéséhez, a lakosság életének a bemutatásához a korabeli újságírók segítségével.

3. Hogyan látta a magyar sajtó?

3.1. A közigazgatás kiépítése

A korábbi vármegyerendszert megszüntették. Az új közigazgatási beosztás szerint a terület négy zsupából (megyéből) állt: az 1921. augusztus 26-án kiadott rendelet értelmében a négy helyett három zsupára osztották Kárpátalja területét. A harmadik területi átalakítására 1926. június 4-én került sor. Az új, 84. számú kormányrendelet kimondta a korábbi három zsupa egyetlen nagymegyébe való összevonását, a határozat július 1-jén lépett hatályba, székhelyül Munkácsot jelölték ki. Főleg a munkácsi lapokban olvashatók ezzel a rendelettel kapcsolatos reakciók; a legtöbb természetesen üdvözölte a cseh kormány e határozatát. A *Munkács* című lap a következőképpen fejezte ki egyetértését az átalakítással kapcsolatban: „Ha Ruszinszko ennyi marad, akkor Ungvár, amely épen [éppen] a nyugati határon fekszik, nem alkalmas fekvésénél fogva arra, hogy a középpont legyen. Munkács város fekvése központi, területe fejlődőképes, s ha kiépül az új vasút, két transversalis vonal keresztezésébe fog esni. Lakosainak száma a legnagyobb.”³⁵ A *Kárpáti Híradó* felszólítja a munkácsi lakosságot, hogy a „nagymegyeszékhely érdekében mozduljon meg Munkács egész társadalma”. Ugyanezen a felhíváson belül egy nagykereskedő megjegyezte, hogy „Munkácsnak szinte létkérdése, hogy a nagyzsupa székhelyévé legyen. A jelenlegi körülmények között Munkács ipara és kereskedelme lassú halódásra [haldoklásra] van ítélve. Ha a székhely Munkácson lenne, annak minden foglalkozási és iparág nagy hasznát látná. [...] Természetesen szükséges ennek kapcsán az Ungvár–Munkács–Huszt vasút vonal mielőbbi kiépítése is, hogy Munkács könnyen megközelíthető centrummá legyen.”³⁶ Munkács a székhellyé válástól az ipar fellendülését várta. Ungvárott ezzel szemben mozgalom indult meg, hogy továbbra is főváros maradjon. Ez az új közigazgatási határozat mindössze egy évig maradt érvényben. Az 1927. július 14-én kelt közigazgatási reformtörvény kimondta, hogy Kárpátalja is, a köztársaság többi területének mintájára, tartomány. A rendelet 1928. július 1-jén lépett hatályba.

1922-ben a törvényhatósági és rendezett tanácsú városokat nagyközségekké minősítették vissza, Kárpátalján csak Ungvárnak és Munkácsnak hagyták meg városi rangját. Többek között Beregszász, Nagyszőlős, Huszt veszítette el városi rangját, s ez érzékenyen és hátrányosan érintette az ott lakó magyarokat.³⁷ A *Határszéli Újság* Beregszász esetében megállapította, hogy a lakosság körében nagy elkeseredést keltett a hír.³⁸ A közigazgatási rendszer megváltoztatása a régi elrendezés teljes felszámolását vonta maga után, megnehezítve az ügyintézés, arról nem is beszélve, hogy a korábbi magyar, helyi közalkalmazottakat az adott körülményektől idegen, cseh tisztviselők váltották fel.

3.2. A hűségeskü megtagadásának következményei

A helyi községi alkalmazottaktól megkövetelték a hűségesküt, a Csehszlovák Köztársaságnak való engedelmességi fogadalmat. Akik megtagadták, azokat elbocsátották. Így jártak a beregszászi bíróság alkalmazottai is.³⁹ A munkájuktól megfosztott tisztviselők „anyagilag tönkretéve, kiéheztetve, súlyos adósságok hullámai közé lökve vívják az élet és halál harcát”.⁴⁰ Előfordult, hogy a tisztviselőket ki is tagadták a köztársaság területéről. Őket a magyar állam befogadta. „Bár az állam a legnagyobb nehézségekkel küzd, nem fordul elő, hogy a megbízható tisztviselők beosztást ne nyertek volna. A saját szakjukban felesleges tisztviselők a pénzügyi tárca keretében nyernek elhelyezést.”⁴¹ 1921. december 31-én Edvard Beneš Kárpátaljára érkezett. Látogatása során ígéretet tett, hogy rendezik az elbocsátott köztisztviselők ügyét, ha azok kérvényt nyújtanak be hozzá. Az esetleges hibák elkerülése érdekében a *Beregi Hírlap* közzétett egy kérvénymintát: „Miniszterelnök Úr! A szlovenszkói és ruszinszkói elbocsátott közalkalmazottak küldöttsége előtt tett szóbeli rendelkezés értelmében tisztelettel kérem, hogy engem előbbi állásomba visszavenni, vagy a jelenlegi csehszlovák törvények alapján nyugdíjazni méltóztassék. A szolgálatból minden ok nélkül történt elbocsátásom alkalmával (állás, fizetés, szolgálati hely ide iktatandó) voltam. Reaktiválásom vagy nyugdíjazás iránti kérelmemet (idő, hatóság, melynek beadatott) benyújtottam. Egyben kérem, hogy ügyem végleges elintézéséig sürgős gyorssegélyt kiutalni méltóztassék. Mély tisztelettel: N. N. (pontos cím közlendő). A gyorsabb elintézés céljából szlovákul írok. Cím: Dr. Beneš Eduard miniszterelnök, Praha Hradcany.”⁴² A *Ruszinszkói Magyar Hírlapban* megjelent a kérvény szlovák változata is, hogy ezzel is megkönnyítsék az elbocsátott közalkalmazottak dolgát.

Azonban a kérvények elbírálása igen lassú folyamatnak bizonyult. 1922. január 29-én a következő miniszterelnöki válaszról értesült a *Ruszinszkói Magyar Hírlap*: „Kérelmét az illetékes miniszterhez elintézés végett áttettem.”⁴³ Ami egyet jelentett az ügyek elodázásával. A *Munkács* című lap kissé ironikusan írt a kérvények sorsáról: „A miniszterelnök úr sorba értesíti a reménykedő tisztviselőket, hogy kérvényüket tovább tette az illetékes miniszterhez. Hat hónap múlva jön az értesítés, hogy az illetékes miniszter úr tovább tette az illetékes referenshez. Hat havi szünet. Az illetékes referens értesíti a három évvel ezelőtt elcsapott reményét veszteni kezdő tisztviselőt, hogy kérvénye politikai megbízhatóság szempontjából a rendőrséghez tétetett át, illetve tovább, hat havi csend... A rendőrség értesítését elküldi az összes közbelső hatósághoz visszafelé Benešig. Természetesen abban a tempóban, ahogy az eljutott a rendőrségre. A miniszterelnökség aztán értesíti a delikvenst, hogy sajnálattal kell közölni, hogy politikailag megbízhatatlan... stb. stb. Pont.”⁴⁴

Az állásuktól megfosztott alkalmazottak jogai és érdekeinek védelmére még egy szervezet is létrehozta 1922. február 20-án Pozsonyban, amelynek célja: „tagjainak anyagi és erkölcsi erejét emelni, elkobzott jogait kivívni, nyugdíjukat biztosítani, faji öntudatukat ápolni, fenntartani.”⁴⁵ A mozgalom irányítását Kárpátalján a Ruszinszkói Országos Keresztény Szocialista Párt vette kezébe. A prágai miniszteri tanács márciusban a következő döntéseket hozta: „az »alkalmazottak« nagy része nyugdíjat kap, és az elbocsátottaknak csak csekély százaléka lesz reaktiválva [...], gyorssegélyt sem fizetnek ki (ahogyan azt kérték), mert nincs rá fedezet.”⁴⁶

Az elbocsátottak később hiába érték el a megfelelő életkort, a csehszlovák állam nem folyósított számukra nyugdíjat. Megvonták a nyugdíjat például olyantól, aki 39 éven át szolgálta a községét (Hauptmann Gyula, Nagyberezna). A hűségesküt nem tette le, de a munkáját tovább folytatta. Végül 1920. május 1-jén elbocsátották, „mégpedig minden nyugdíjigénytől megfosztva. Ez ellen fellebbezést adott be, s a főszolgabíró felszólítására tovább folytatta a munkát. A fellebbezést elutasították, egyúttal felszólították, hogy április 30-án fölvev május hó-ra szóló fizetésének megfelelő összegét térítse vissza.”⁴⁷ Így például eredménytelenül fordultak igényükkel a panaszosok a Legfelsőbb Bírósághoz. A bíróság 1926-ban a 6057/26. számú rendeletével kimondta, hogy „Podkarpatska Ruszban az 1920. évi június hó 27-ik 476. számú kormányrendelet intézkedései irányadók, melyek az ott meghatározott feltételekhez kötik a nyugdíjhoz való igény elismerését. Ezek a feltételek a panaszosoknál mindenben teljesítve nem lettek [...], a panaszosok ezen bírósághoz beadott panaszaikban maguk is elismerik, hogy a csehszlovák köztársaságnak hűségesküt nem tettek.

Ez a tény már egymagában véve is elegendő ahhoz, hogy a panaszosoknak ellátási igénye megtagadtassék...”⁴⁸ A helyi, magyar értelmiségnek a közügyekből törtenő kirekesztése eredményeképp a nemzeti kisebbség érdekei háttérbe szorultak.

3.3. A nemzetiségi jogok megsértése

A saint-germain-i szerződés I. fejezetének 2. cikkelye biztosította a kisebbségek nemzetiségi jogait: „Csehszlovákia kötelezi magát, hogy minden lakosának születési, nemzetiségi, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja.”⁴⁹ Valójában azonban gátolták a nemzeti érzés bármiféle megnyilvánulását. A magyar ruha viselését sem tolerálták, előfordult nyílt inzultus is Beregszászban, „amikor fényes nappal tentával öntötték le a magyar ruhát, azt a fiatalembert, aki a magyar ruhás hölgy védelmére kelt, letartóztatták”.⁵⁰ Ungvárott is történt hasonló sértés: „A napokban egy pár úrilány magyar ruhában jelent meg az utcán. Valamennyit elfogták, és a katonai parancsnokságra kísérték, ahonnan szintén egy pár polgár erőlyes közbelépésére szabadultak.”⁵¹

Az 1920-as Szent István-napi ünnepség hasonlóan zajlott Munkácson, Beregszászon és Ungvárott. Munkácson a ruháikat piros-fehér-zöld szalaggal díszített lányokat kísérték be a városházára. „A templom ajtajától a rendőrségi szobáig [cenzúra miatt hiányzik a szövegrész] megy a hét kislány. [...] A tömeg mindenütt nyomukban, és hangosan követelik a szabadon bocsátásukat. [...] A lányok nyugodtan várják a kihallgatást. Nem tagadnak semmit, de legkevésbé azt, hogy magyarok. A lányok egyenként mennek be a kihallgatásra: »Neve, lakása, saját akaratából vette fel a magyar szalagot?« – »Igen, saját akaratomból, magyar vagyok.«”⁵² A lányok megtették Szent István-napi kötelezettségüket. Beregszászon is hasonló incidensről számol be a tudósító: „Mise után egy Papp nevű cipészegéd belekötött a magyar ruhás kislányokba, melynek azután összeszólalkozás és verekedés lett a vége. Utána rendőrség, bekísérés, kihallgatás és jegyzőkönyv következett.”⁵³ A *Ruszin Szó* tudósítója az ungvári eseményeket már csak vázlatosan írta le, hiszen a fenti forgatókönyv ott is lejátszódott: „Nyolc órai mise, prédikáció, nagymise, magyar-díszruha, kokárda, rendőri beavatkozás, bekísérés, kihallgatás, jegyzőkönyv, elkeseredés stb. A közönség lassan kezdi már megszokni.”⁵⁴

A *Beregi Hírlap* beszámolója szerint a magyar himnusz eléneklése miatt (1921. augusztus 20-án, az ungvári római katolikus templomban) az érintetteket kétheti fogházra és 200 korona pénzbüntetésre ítélték. A vád szerint „1921. augusztus 20-án, Szent István napján a róm. kath. templomban, az istentisztelet végeztével a csehszlovák és orosz nemzet ellen izgatás vétségét követte el”⁵⁵ tíz vádlott. Az alperesek között ott volt Korláth Endre is, a Ruzsinszközi Magyar Jogpárt elnöke, aki a tárgyaláson kérte a „nyelvtörvény alapján [...] a bíróságot – tekintettel a vádlottak magyar nemzetiségére, magyar tanács állíttassék. A törvényszék rövid tanácskozás után ezt a kérést elutasítja, mire dr. Korláth Endre semmiségi panaszt jelent be.”⁵⁶ A tárgyalást nehezítette, hogy az ügyész sem tudott magyarul. Az egyik tanút vallo-mása közben félbeszakította, és „tiltakozott a magyar nyelv állandó használata ellen”.⁵⁷ A bíróság végül engedélyezte a magyar nyelv használatát. Dr. Korláth Endre védőbeszédében elmondta: „Nem érzem magam bűnösnek a vádban foglalt cselekmény miatt, mert lehetetlennek tartom, hogy bűnös legyen az, aki Istenéhez imádkozik. [...] A magyar himnusz, pedig nem más, mint a magyarok imája a magyarok Istenéhez, s mint ima, nem foglalhat magában semmiféle izgatást egy más nemzet ellenében; csupán Isten áldását kéri a magyar fajra.”⁵⁸

Az ítéletet végül a következőképpen indokolták meg: „valamely idegen állam Hymnusaának éneklése nem bűn ugyan, de a bűnösséget mégis meg kellett állapítani, mert 1921. augusztus 20-án Magyarország és Csehszlovákia ellenséges állapotban voltak.”⁵⁹ Az újságíró jogosan megjegyzi: „Tudtunkkal a két állam között az ellenséges állapot a trianoni békeszerződés ratifikációjával, vagyis 1921. június 26-án megszűnt.”⁶⁰ 1922. szeptember 3-án a *Munkács* című hírlapból újabb „hymnusz-ügyről” értesülhettünk ugyanazon évi, augusztus 20-i, Szent István-napi ünnepségből kifolyólag: „Ungváron augusztus 20-án Szent István napján a római katolikus templomban mintegy 3000 ember énekelt áhítatos lélekkel [...], s most 11 nap elteltével megkezdődött a hajsz a éneklők egy része ellen. 17 ember van vádolva a 3000 éneklő közül.”⁶¹

1922-ben ismét volt Szent István-napi himnusz-ügy. „Ungvár város és környéke több ezer főnyi hívő magyar közönsége – a régi nemzeti szokásukhoz híven – elénekeltek a róm. kath. Templomban mise végeztével a magyar himnuszot. Az ügyészség a rendőrspiclik besúgása alapján, mint az előző évben, ekkor is kiválasztott találomra egypár »bűnöst«, akiket a nemzet elleni izgatás címen vád alá helyezett.”⁶²

Ezüton tizenegy embert állítottak elő, a vádlottak között ismét ott volt Korláth Endre, a Ruzsinszközi Magyar Jogpárt elnöke. A bíró magyar, szavazóbírák egyike cseh, a másik orosz, míg az ügyész ismételten cseh nemzetiségű volt. A magyar bíró magatartását (aki magyar) emelte ki a cikkíró: „A következő vádlott dr. Paulik János, a Ruzsinszközi Magyar Pártok Szövetségének Főtitkára. Nem tagadja, hogy énekelte a himnuszot. De azzal védekezik, hogy az utolsó strófát énekelte, nem pedig az elsőt. Elnök: Tessék elmondani ezt az utolsó strófát, mert én már nem emlékszem (Milyen könnyen el lehet felejteni! Szerk.)”⁶³

A magyar himnusz eléneklése miatt járó eljárásokról még 1925-ből is találunk említéseket. Egy vidám csoport mulatozás közben, „hogya, hogya nem – egyszerre felállt a társaság, és elénekelte a magyar Hymnust. Az esetnek besúgója is akadt, az éneklésben résztvevők ellen vádat emelt az ügyészség.”⁶⁴ Végül a négytagú, Himnusz éneklő társaságot felmentették.

Előfordult, hogy magyar nótázgatás miatt is letartóztatás járt: „Hribovszky Simon ökörmezői szolgabíróat Alsóverekére szolgabírónak nevezték ki. [...] mielőtt állását

elfoglalta volna, barátságos poharazás közben búcsúzott barátaitól. A mámorban felszabadultak a lelkek, megnyíltak a szívek: borban az igazság! Magyar nótákat énekeltek, érzéssel, úgy, ahogy lelkök és szívük diktálta. A nótákért Gribovszkyt [egyenlő Hribovszky] letartóztatták.”⁶⁵

A *Rusziinszkoji Magyar Hírlap* kissé szatirikus beszámolója szerint Munkácson megtiltották a magyar színek „más tárgyakkal” való jelölését, miután „megcsinálták [...] azt a kutya merészséget, hogy színelőadások, multságok vagy egyéb alkalmak alkalmával nemzeti ruhában jelentek meg vagy pedig »más tárgyakkal« jelezték a magyar színeket. [...] Annyira borzasztó, hogy még a munkácsi rendőrkapitány, bizonyos Loyka is megdühödött tőle, és rendeletileg tiltotta meg a »más tárgyakkal« jelzett magyar színek használatát. Lett erre nagy ribillió Munkácson. A rendelet hatása alatti rémülettől nem akad ma hölgy, aki »hófehér« arcára egy icipici »pirosítót« alkalmazna, csalétekül a férfi szemeknek akkor, amikor zöld kalap van a fején [...], valamint nem akad olyan megrögzött lump, aki piros bort merne tölteni fehér pohárba, zöld üvegből.”⁶⁶ Ungvárott is megjelent a főkapitányság hirdeteménye, mely szerint „tilos a nemzeti jelvénynek kihívó alkalmazása, különösen vonatkozik ez a nagy-magyar színeknek (piros, fehér, zöld) viselésére”.⁶⁷

1922. május elején Beregszászban a törvényszék épületéről levésték a magyar címet.⁶⁸ „A címet levették, de a két oldalán lévő gipszangyalt meghagyták nagylelkűen, hogy továbbra is dicsérje a magyar kisebbség anyagi türelmét.”⁶⁹

A nemzeti érzés bármiféle nyilvános kifejezésének tiltása nyilvánvalóan az asszimilációs folyamatok gyorsulását szolgálta.

3.4. A magyar nyelv használatának korlátozása

A kisebbségi nyelvhasználati jogok használatában jelentős volt a saint-germain-en-laye-i szerződés. A szerződés I. fejezetének 7. cikkelye értelmében „egyetlen csehszlovák állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallás, a sajtó útján történő vagy bármilyen természetű közzététel terén vagy a nyilvános gyűléseken”.⁷⁰ Az 1920. február 29-én elfogadott 122. számú nyelvtörvény azonban korlátozta a nemzeti nyelv használatát. A nemzeti és nyelvi kisebbségekre nézve a következő határozatok voltak érvényesek: „A köztársaság oly bíróságai, hatóságai és szervei, amelyeknek hatásköre oly bírósági járásokra terjed ki, amelyekben a legutolsó népszámlálás szerint 20 százalék ugyanolyan, de nem csehszlovák nyelvű állampolgár lakik, kötelesek mindazokban az ügyekben, amelyeknek elintézése azon az alapon tartozik hozzájuk, hogy illetőségük e járásra kiterjed, e kisebbség nyelvéhez tartozó személyektől ily nyelvű beadványokat elfogadni, és e beadványok elintézését nemcsak csehszlovák nyelven, de a beadványok nyelvén is kiadni.”⁷¹ A két dokumentum között azonban alapvető különbség az, hogy a nemzetközi szerződés a kisebbségi nyelvek használatával kapcsolatban nem tartalmaz számszerű korlátozást. A nyelvtörvény betartására a Himnusz-ügy bírósági tárgyalásán Korláth Endre is felhívta a figyelmet. Azonban ott is először elutasították kérelmét, majd mégis engedélyezték. Fél évvel később hasonló „szabálysértésre” került sor ugyancsak az ungvári bíróságon. Akkor egy házaspár meggyilkolása ügyében folyt a tárgyalás, melynek vezetője „csak a magyarral tudó tanúk kihallgatása alkalmával valósággal forszírozta, hogy szláv vagy legalább német nyelven adják elő vallomásukat”.⁷²

A hivatalokban a magyar anyanyelvűeknek nehéz volt megértetni magukat, gyakran hallották a „Nye rozumim!” (Nem értem!) kifejezést, vagy pedig válaszként adták, ha cseh nyelvű hivatalnokkal találták szembe magukat. „Az irodaszolgálótól fölfelé bárkihez is fordulunk anyanyelvünkön, mindenkitől azt a választ nyerjük, hogy »Nye rozumim!«, s mindenhova tolmácsot kell vinnünk, ha azt akarjuk, hogy megértessenek. [...] A vasúti állomáson, a bíróságok épületein és sok más középületen nincs magyar fölírás, s ha azokban belépünk, mi is kénytelenek vagyunk felkiáltani »Nye rozumim!«, mert ezekben az épületekben sehol egyetlen egy magyar tájékoztató felirat sincs, noha a bennük megforduló és olvasni is tudó [...] állampolgárok legnagyobb része csak magyarul tud beszélni.”⁷³

A nyelvtörvényben megállapított 20%-os cenzus ellenére munkácsi városházáról csak ruszin nyelvű iratokat és végzéseket adtak ki, és ezt felháborodással közli a *Munkács* című hírlap 1922 júniusában, bár a városban a magyarok aránya megfelelt a törvényben előírtaknak.⁷⁴ Mint kiderült, már 1921. március 1-jétől elrendelték, hogy az összes beadványt csak ruszin vagy csehszlovák nyelven lehet benyújtani. De akkor még elfogadták a magyar nyelvű beadványokat is.⁷⁵ Munkácson ekkor az összlakosság 23,31%-a volt magyar.⁷⁶ De nem csak a magyarok kerültek ilyen hátrányos helyzetbe, Ilosván például megkövetelték a ruszinoktól, hogy államnyelven adják be kérelmeiket.⁷⁷ Ungvárott is felháborodottan írják, hogy „A zsupanátusok, pénzügyi hatóságok, bíróságok stb. esetről esetre visszautasítják úgy Munkácson, mint Ungváron a magyar nyelvű beadványokat, jöllehet ezeken a területeken a magyarságnak törvényszerűen megkívánt számaránya a népszámlálás adatai szerint is kétségtelen”.⁷⁸

A település- és utcanevek használatát, valamint a településeknek helységnév-táblával való megjelölését a 266/1920. sz. törvény és annak végrehajtási utasítása, a 324/1921-es kormányrendelet szabályozta. Ennek értelmében a belügyminiszter minden település számára csehszlovák nyelvű elnevezést állapított meg; az olyan települések számára azonban, amelyekben a kisebbségi állampolgárok aránya meghaladta a 20%-ot, valamint a csehszlovák nyelvű elnevezéssel nem rendelkező települések számára kisebbségi nyelvű helységnevet is jóváhagyhatott, hivatalosnak azonban elsősorban a csehszlovák nyelvű helységnév számított, s mindig ezt kellett először feltüntetni.⁷⁹ A helységnevek megváltoztatása néha gondot okozott a vonaton utazóknak a tájékozódásban. A következő problémákkal találta magát szemben az utazóközönség: „ismeretlen szövegű menetjeggyel ismeretlen nevű állomások mellett ismeretlen nyelven beszélő kalauzok között utaztunk egy kívánt cél felé, melyet ha nem ismertünk eddig, csak úgy értünk el, ha útítársaink útbaigazítottak, és az ismeretlen nevű állomáson leszállítottak minket.”⁸⁰

Az utcaneveket is megváltoztatták, első lépésként a magyar utcatáblákat fehérre festették. Ilyen tudósításokat találunk Ungvárral és Beregszászal kapcsolatban is. Ungvár: „Gyászolnak az utcatáblák. A jól ismert történelmi nagy nevekre fehér leplet borított a szláv sovinizmus...[...] Nézz csak fel a házak falára, te itt rekedt, magyar és látni fogod, hogy az utcát és házszámot jelző táblán a történelmi nagy neveket titkos kezek fehérre mázolták. Kicenzúrázták, mint a lapokból... Fehér folatok – mint ősi palesztinai sírok – őrzik a nagy Árpád, Rákóczi, Széchenyi és Teleki neveit.”⁸¹ Beregszászban: „Beregszász terei és utcái új nevet kaptak. [...] A ledobott utcatáblákat most leszegezzük a szívünkre. Beregszászban nem lesz, de lesz a magyar szívben egy Kossuth tér, egy Rákóczi út, egy Árpád utca, egy Kölcsey köz. És nincs hatalom, amely ott ezeket a neveket megváltoztassa.”⁸²

A sajtót is kötelezték, hogy a helységneveket e törvénynek megfelelően használják. Így a *Kárpáti Híradó* fejlécén, mely megjelent Munkácson és Ungvárott egyaránt, a következő olvasható a magyar helységnevek fölött: Mukačevo – Užhorod. De ugyanígy az *Új Közlöny*, a *Határszéli Újság*, a *Rusziinszkoji Magyar Hírlap*, a *Munkács* című lapnál a kiadási hely szerepel cseh-szlovák nyelven. A *Munkács* című hetilapban az *Ungvári Közlöny*től idézett cikkében maga a rendőr-igazgatóság vezetője, Huber hívja fel a figyelmet e rendelet betartására 1922 nyarán, azaz „a helységnevek, utak stb. megnevezése csakis a hivatalos neveken és a helyesírás szerint van engedélyezve. Így például nincs megengedve Ungvár vagy Uzshorod, csakis Užhorod elnevezés”.⁸³

A Beregszászi Reálgimnázium falára a háromnyelvű névtábla került: „Felül a ruszin, középen a cseh, alul a magyar. A cseh betűk kétszer akkorák, mint a ruszin és magyar kollégái. Miért a cseh, ha csak magyarul tanítanak az intézményben?”⁸⁴ – teszi fel a (talán) költői kérdést az újságíró.

1926. február 3-án jelent meg az 1920-as nyelvtörvény végrehajtási rendelete. Bár maradt a 20%-os cenzus, mégis néha félve éltek jogaikkal a hivatalokban a magyar anyanyelvű és csak magyarul beszélő emberek, illetve információ hiányában gyakran megesett, hogy félreinformáltak a hivatalokhoz forduló embereket.⁸⁵

A sajtóban több cikk is megjelent arról, hogy merjék magukat magyarnak vallani, és éljenek a jogaikkal. Buzdításokat találunk a magyarság megőrzésére: „Magyarul beszélni és magyarul érezni: ez a magyarságunk lényege. De mutassuk ki magyarságunkat nevünkkel is. Gyermekeinknek adjunk magyar nevet. [...] Tartsuk meg és ápoljuk híven az ősi magyar szokásokat és hagyományokat. [...] Minden magyar nőnek és férfinak legyen egy magyar ruhája. [...] Ne féljünk nyíltan is magyarnak lenni.”⁸⁶

A nyelv megőrzésére, annak nyílt használatára szólít fel a *Rusziinszkoji Magyar Gazda* következő cikke: „a nyelvünket őrizzük meg... maradjunk hűek a sorsüldözött magyar nemzetnek egyetlen megtámadhatatlan fegyveréhez: a nyelvéhez. [...] Fájdalommal kell megállapítani, hogy még mindig vannak nagyon sokan, ezrek, tízezrek, akik abban a fölöslen fázós hitben élnek, hogy a magyar nyelv használata beszédjükben, írásukban, hivatalos ügyeik elintézésénél különösebb joghátrányt vonhat maga után. [...] A legtöbb ember, ha valamit, még ha jogos ügyekben is, kér valamit a hatóságtól, kérvényét beadványát [...] sok esetben nem magyar nyelven írhatja meg falu írástudójával vagy mással, azt gondolván, hogy az államnyelven beadott írása röktön [rögtön] könnyekre fogja faszítani azt a tisztviselőt, aki abba bepillant, s kérélmé teljesítetik. Vannak azután olyanok is nagyon sokan, akik a csuszásig hű állampolgár kétes értékű állarcában kívánnak feltűnni, s nem egyszer kérnek bocsánatot a hivatalokban, hogy ezer esztendő alatt nem volt idejük a csehszlovák államnyelvet megtanulni.”⁸⁷ A legtöbb ember félelme a nyelvhasználat iránt a tájékozatlanságukból fakad. A tudatlanság *Kárpáti Híradó* szerint „ajtó nyitnak a hivatalos önkénynek [...], a kisebbségi nyelveket viszszaszorítja és a hivatalok szabad mérlegelésétől teszi azok megengedését függővé”.⁸⁸

A forrásokból idézett bátorítások a magyar nyelv használatára bizonyítja a sajtónak a magyar nemzet megőrzésében tanúsított fontos szerepét. Ehhez hasonló fel-szólításoknak fontos funkciójuk volt az 1921-es népszámlálás alkalmával is.

3.5. Az 1921-es népszámlálás következményei

A csehszlovákiai magyarság számának alakulását negatívan befolyásolta a zsidó nemzetiség kategóriájának a bevezetése az 1921. évi népszámláláskor.⁸⁹ Az igazi

cél ezzel az volt, hogy ily módon is csökkentsék a magyar és a német kategória arányát. A népszámlálás előtt megjelent sajtó a zsidóságot is igyekszik meggyőzni, hogy ne féljenek magukat magyarnak vallani.⁹⁰ Találunk olyan cikkeket is, amelyekben felhívják a figyelmet arra, hogy a népszámlálás végeredménye a nyelvhasználatot is befolyásolni fogja, hiszen kötelezve lesznek beadványaik, panaszait cseh nyelven megfogalmazni, és a hatóságoktól is csak cseh nyelvű elintézését várhatnak. „A magukat csehnek vagy szlováknak beváltó zsidók gyermekeiket eltiltják a magyar iskoláktól, és kényszerítik a cseh, illetve orosz iskolák látogatására. Így saját érdekeikben cselekszenek, ha magyarnak vallják magukat, s esetleg döntő szerepet játszanak a százalék megállapításánál.”⁹¹ Az újságírók megpróbálták a zsidóság lelkiismeretére is hatni: „ – És kik azok, aki ma annyira félnek magukat magyarnak mondani? – Azok, akiknek legtöbb okuk volna magukat magyarnak mondani, mert annak idején a legjobban verték a mellüket, hogy milyen jó magyarok, – azok, kik magyar államtól kaptak minden támogatást, – azok, akik kiváló magyar iskolákban magyar nyelven tanulnak ingyen, – azok, akik magyar nyelven szerezték meg képezésüket, a diplomát! [...] Ám ne higgyétek gyávák, hogy futástok fáj a magyarságnak! – Korántsem! Hiszen jobb így megfélemlítettetek a múlttól, eldobtátok hiteteket, meggyőződésedeteket, becsületeketek! – Csak fussatok, tagadjátok meg pillanatnyi érdekből múltatokat! – Sajnálunk titeket, mert előbb-utóbb mindenütt megvetés lesz osztályrészetek, ha az új helyzetben megismernek benneteket, ha tudni fogják mindenütt, kik vagytok.”⁹²

A népszámlálás 1921. február 26-án kezdődött. A következő felhívás olvasható a *Munkács* című lapban: „Üdvözljük egymást – és a népszámláló biztosokat – magyarul!”⁹³ Felhívták a lakosság figyelmét, hogy „a népszámlálás alkalmával nem a nyelvtudás, nem a vallás, nem az illendőség szerint mondandó be a nemzetiség, hanem kizárólag az érzelem és nevelkedés szerint. Mindenki mondhatja magát olyan nemzetiségűnek, amilyennek a szíve és a múltja diktálja.”⁹⁴ A nemzetiség és az állampolgárság közti fogalmak különbözőségére is figyelmeztették az olvasókat: „a nemzetiség kérdése azt jelenti, milyen nép- és kultúrtörzshöz tartozónak érezzük magunkat. Mi magyarok tehát erre a kérdésre [...] válaszoljuk azt: magyar nemzetiségű vagyok. Az állampolgárság kérdése azt jelenti, hogy milyen állam kötelékében élünk, s így erre azt kell válaszolni: csehszlovák állampolgárok vagyunk. A nemzetiség kérdésénél nyíltan, egyenesen és tétovázás nélkül kell nyilatkoznunk, mert az esetleges habozás alkalmat adhat a számlálóbiztosnak, hogy ő döntse el nemzetiségűnk kérdését. [...] A csehszlovák államban fontos kül- és belpolitikai okok folytán ez a népszámlálás tulajdonképpen nemzetszámlálás.”⁹⁵ Az olvasóközönséget megkérték, hogy ellenőriznek-e minden esetben, hogy a számlálóbiztosok által bejegyzett adatok megegyeznek-e a valóságnak, és csak aztán írják alá a kérdőívet.⁹⁶ A kérdőív kérdéseiben rákérdeztek az illető vallására, anyanyelvére. Érdekes esetről számol be a *Kárpáti Futár*: „Egyik házban megjelent a számláló. Mi a neve? – Szól az asszonynak. Megmondja. Vallása? Megmondja. Milyen a nyelve? Ilyen, kérem, szól és kinyújtja nyelvét.”⁹⁷

A *Munkács* című lap közlése szerint a városokban plakátok is megjelentek a népszámlálásról, mely szerint az összeírásra az államnak „törvényhozási, igazgatási, gazdasági és művelődési szempontból van főleg szüksége”. A cikk írója indoklása alapján ez azt jelenti, hogy „aki a bíróságnál, városnál, iskolában magyar nyelven akar élni [...], nyíltan magyar nemzetiségűnek kell vallania magát, mert ha ezt nem teszi, a népszámlálás statisztikája elveszi tőle a magyar nyelv jogát”.⁹⁸

A népszámlálásnál meg kell jegyezni az eltérést a csehszlovák és magyar népszámlálás között, miszerint a csehszlovák a megkérdezettek nemzetiségét tudakolták, míg korábban a magyar népszámlálások a népesség anyanyelvét.⁹⁹ Az anyanyelvi és nemzetiségi adat között mindig eltérés van, legyen szó magyar, román vagy csehszlovák népszámlálásról: a magyar anyanyelvűek száma mindig magasabb, mint a magyar nemzetiségűeké.¹⁰⁰ Ennek a ténynek nagy valószínűséggel a csehszlovákok is tudatában voltak. A népszámlálást követően a *Keleti Újságban* jelentek meg a Kárpátaljára vonatkozó adatok, miszerint a területnek 603 311 lakosa van, ebből ruszin 320 648 (53,04%), magyar 102 998 (17,04%), zsidó 82 324 (13,62%), csehszlovák 19 289 (3,19%), német 10 721 (1,7%), nagyorosz 53 515 (8,85%), román és vegyes 13 816 (2,29%).¹⁰¹ Az újságban közölt adatok némileg eltérnek a Központi Statisztikai Hivatal által közölt kárpátaljai adatoktól. Az irat a csehszlovák forrásokat veszi alapul, amelyek csak a csehszlovák állampolgárok nemzetiségét részletezték *csehszlovák, orosz, magyar, zsidó* és *egyéb* bontásban. Az idegen vagy rendezetlen állampolgárságú személyek nemzetiségi adatait nem kezelték. Épp ezért ezek az adatok (az újságban közölt, illetve a Központi Statisztikai Hivatal adatai) csak megközelítik a valós helyzetet a „közölt nemzetiségi kategóriák, továbbá a nagyrészt magyar anyanyelvű, illetve nemzetiségű idegen vagy rendezetlen állampolgárságú népesség el nem hanyagolható nagyságrendje miatt”.¹⁰² A lakosság összlétszámát 612 442 főben állapítja meg, melyből orosz 372 278 (60,79%) (ha összeadjuk a fenti ruszin és nagyorosz adatokat, az egyenlő 374 163, százalékban 61,89%), magyar 111 052 (18, 13%), zsidó 80 117 (13,08%), szlovák 19 632 (3,21%), egyéb 19 772 (3,22%) (ha a fenti német, román és vegyes nemzetiséget összeadjuk, az egyenlő 24 537, százalékban 3,99%).¹⁰³

3.6. Állampolgárság

A népszámlálásnál csak a rendezett állampolgárságú személyeket vették figyelembe. Az állampolgárság megszerzésének különböző kritériumai voltak, habár a saint-german-i szerződés 3–6. cikkelye értelmében a Csehszlovák Köztársaságnak minden fenntartás nélkül saját állampolgárainak kellett volna elismerni mindazokat a volt német, osztrák és magyar állampolgárokat, akiknek a szerződés életbe lépésének idején lakóhelyük vagy illetőségük Csehszlovákia területén volt. Ez vonatkozott az e területen születettékre, valamint azokra is, akiknek szülei ezen a területen lakóhellyel vagy illetőséggel rendelkeztek. Az 1921. július 26-án hatályba lépett trianoni békediktátum 61. cikkelye kimondta: „Mindazok a személyek, akiknek illetősége (pertinencia) oly területen van, amely azelőtt a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeihez tartozott, a magyar állampolgárság kizárásával jogérvényesen annak az Államnak az állampolgárságát szerzik meg, amely az említett területen az állami főhatalmat gyakorolja.”¹⁰⁴ A Cseh-Szlovák és a Szerb-Horvát-Szlovén Állam csak arra volt kötelezve, hogy azokat ismerje el állampolgárának, akik már 1910. január 1-je előtt a területükön bírtak illetőséggel. Aki a jelzett időpont után szerzett ott illetőséget, kérvényeznie kellett a két utódállam állampolgárságát.¹⁰⁵

Azonban ez mégsem működött mindenféle kikötés nélkül. Az új hatalom kötelékében először 1921 végéig lehetett kérvényezni az állampolgárságot, amelyben az illetőséget kellett bizonyítani. Korábban a magyarországi 1879-es állampolgársági törvény alapján magyar állampolgárnak tekintették azt, aki „legalább öt éve az or-

szág területén lakott, és az adózók lajstromában szerepelt. Ha valaki nem kívánt ily módon magyar állampolgárrá »válni«, a törvény hatályba lépésétől számított egy éven belül – 1881. január 8-ig – meghatározott hatóságnál bejelentette idegen állampolgársága fenntartását.”¹⁰⁶ Magát az illetőség kérdését, vagyis egy község kötelékébe való tartozást az 1886. évi XXII. törvénycikk szabályozta. Valójában az illetőség „járulékos természeti közjogi fogalom, amely csak olyan egyéneknél létezhet, akiknek állampolgársága tisztázódott. A čl. [csehszlovák] állampolgárságot szabályozó 236. számú 1920. évi törvény az illetőségből következtet az állampolgárságra.”¹⁰⁷ A csehszlovák korszakban így az állampolgárság és az illetőség kérdésköre szorososan összefonódott. 1927-ben a *Munkács* című társadalmi hírlapban megjelent egy áttekintés az adott témakörből *Az állampolgárság kis lexikona* címmel. Bernát Bertalan ungvári ügyvéd írta az olvasóközönség számára, hogy ezzel is megkönnyítse az állampolgársági igazolványok megszerzését.

Az 1920-as törvény értelmében csehszlovák állampolgároknak sorába tartoznak „Mindazon magyar állampolgárok, akik 1910 január 1-jén egy olyan magyarországi községben bírtak illetőséggel, amely a törvény léptetése napján a čl. [csehszlovák] állam területéhez tartozott. – Mindazon magyar állampolgárt, akik egy olyan magyarországi községben születtek, amely a törvény életbe léptetése napján a čl. [csehszlovák] állam területéhez tartozott, amennyiben édes atyjuk is olyan községbe bírt illetőséggel, amely község most čl. [csehszlovák] állam területéhez tartozik, még akkor is, ha időközben (születésétől kezdve 1920. május 20-ig) olyan városban (pl. Budapest) szereztek volna illetőséget, amely most nem tartozik a čl. [csehszlovák] állam területéhez.”¹⁰⁸ Azok, akik 1910. január 1-je után 1918. október 28-ig szereztek illetőséget olyan területen, amely a Csehszlovák Köztársasághoz került, kérvényezhették a csehszlovák állampolgárságot 1921. december 31-ig. „Ezen kérvényben meg kell jelölni a kérvényező nevét, lakhelyét, foglalkozását, születésének helyét és napját, jelenlegi és előbbi községi illetőségét, felesége és 18 éven felüli gyermekei nevét. Addig, amíg a kérvény elintézve nincsen, a kérvényező csehszlovák állampolgárnak tekintendő.”¹⁰⁹ Hasonló felhívás a *Beregi Újság* 1921. decemberi számában is megjelent, hogy értesítse az érintetteket.

Idegen állampolgároknak tekintették mindazokat, akiknek állampolgársága rendezetlen volt. Aki nem szerezte meg az állampolgárságot, arra kiutasítás is várható, vagy pedig haladékat kapott az állampolgárság megszerzésére, s addig legalább egyéves tartózkodási engedélyt kapott. Kiutasítást és egyszerre behívót is kapott egy tisztabörtényi gazdálkodó. Neki csak három napot adtak, hogy elhagyja az országot, de ezzel egyetemben kötelező megjelenést követelt tőle a csehszlovák gyalogezred.¹¹⁰ Kiutasították Szabó Lajos munkácsi római katolikus esperest is, mert nem volt csehszlovák állampolgár.¹¹¹

Azonban ezzel nem lett megoldva az állampolgárság kérdése. Gyakran akadályt jelentett, ha valaki elköltözött az egyik községből a másikba, de arról nem kért semmiféle hivatalos iratot, így később nem tudta bizonyítani, mióta él az adott lakóhelyen. Ennek következtében szlovákiai lakosok tízezrei – leginkább magyarok – vesztették el állampolgárságukat, s kerültek kiszolgáltatott helyzetbe. Ezt kihasználva a hatóságok magyar hivatalnokok és értelmiségiek ezreit utasították ki a köztársaságból. Az 1926. július 1-jén kelt 152/1926. sz. törvény, az ún. Lex Dérer alapján megkezdték a rendezetlen állampolgársági ügyek rendezését.¹¹² „A volt Magyarország azon állampolgárainak, akik 1910. évi január hó 1-je előtt legalább négy évig meg-

szakítás nélkül laktak Szlovenszkó vagy Podkarpatszka Rusz valamely községében [...], igényük van a csehszlovák állampolgárság megadására, ha az említett négy év óta eltelte óta a kérvény beadásáig megszakítás nélkül bírnak lakóhellyel, s nincs bebizonyítva, hogy ez idő alatt a területen kívül fekvő valamely községben községi illetőségi jogot vagy a Csehszlovák Köztársaságon kívül állampolgárságot szereztek, ha a jelen törvény hatályba lépte napjától számított öt éven belül az illetékes hatóságnál a csehszlovák állampolgárság iránt kérvényt adnak be.”¹¹³ A kérvényezéshez néhány hasznos tanácsot olvashatunk ugyancsak a *Munkács* című lapban. Elsősorban azt, hogy mindent szükséges iratot és igazolást gyűjtsenek össze, mert ezzel is az eljárást könnyítik meg. Előnyként emeli ki szerző, hogy nem kell igazolni a kérvényezőnek, hogy 1906. január 1-jétől 1910. január 1-jéig hozzájárult volna valamely község terheinek viseléséhez. Ez nagy előnyt jelentett, mert előfordult, hogy az illető még nem volt adóalany, és akkor elesett az állampolgárságtól. „Az állampolgárság eme elnyerésének alapfeltétele, hogy a kérvényező igazolni tudja, miszerint 1906. január 1-jétől 1910. január 1-jéig terjedő időben szakadatlanul lakott egy községben, 1910. január 1-jétől pedig a kérvény benyújtásának napjáig (nem kívánhatik meg a szakadatlanul egy községben való lakás) lakhatott a kérvényező különböző olyan községben, amelyek most a csl. [csehszlovák] köztársaság területéhez tartoznak.”¹¹⁴ Ez a kitétel is egy újabb előnyt jelentett. A hátránya, hogy az állampolgárság elintézéséért elég magas díjat kellett kifizetni. De az így megszerzett állampolgárság hatálya nem évült el.

Akinek nem volt állampolgársága, illetve illetősége tisztázva, arra elbocsátás várt. Több ilyen esetről is beszámolnak a korabeli lapok: „Okolicsányi Oszkár éveken át volt Ungvár vezető rendőrkapitánya, s a városi képviselő-testület tagja volt, ennek dacára most mégis abba a helyzetbe jutott, hogy ottani illetőségét – valószínűleg felsőbb utasításra – megtagadták.”¹¹⁵ A *Kárpáti Híradó* iloncai tudósítóját is megfosztották illetőségétől – valószínűleg felsőbb utasításra –, aki egyébként is elbocsátott jegyző volt. Egyik cikkében ugyanis kifejtette elégedetlenségét a járási közigazgatással kapcsolatban. Ezt követően behívták a főszolgabírói hivatalba, ahol „élénken érdeklődtek az illetőségem iránt, azzal az indoklással, hogy aki újságba mer írni, arról jó mindent tudni. Az érdeklődés szomorú eredménye az lett, hogy [...] a Beregkövesden illetőségemnek fuccs.”¹¹⁶

Az állampolgárság „elnyerésének” akadályozása hozzájárult a magyar nemzeti kisebbség valós számának statisztikai csökkentéséhez, egy újabb érv volt a munkaszerezés gátlásában, valamint legálissá tette a „nemkívánatos személyek” eltávolítását.

3.7. A földreform végrehajtása

1918 novemberében hirdették meg Kárpátalján a földbirtokreformot, amely megtiltotta a nagybirtokok hatósági hozzájárulás nélküli eladását, megterhelését és elzálogosítását. Az 1919 áprilisában elfogadott törvény értelmében a termőföld esetén 150 ha, egyéb területek esetén (erdő, legelő) pedig 250 ha-ban állapította meg a nagybirtok felső határát. Az ennél nagyobb területű birtokokat az Állami Földhivatal lefoglalta.¹¹⁷

A Ruzsinszkói Magyar Ellenzéki Pártok Szövetsége 1928. október 14-én pártszövetségi kongresszust tartott Beregszászban. A kárpátaljai magyarság a csehszlovák

impérium kötelékében eltelt tíz évét értékelték. A beszámoló alkalmával kitértek a földbirtokreformban történt visszaélésekre. Korláth Endre és Egry Ferenc tájékoztatójából kiderül, hogy a földreformot „elsősorban csehesítésre, másodsorban szlávósításra használták föl, a magyar határ mentén mindenütt cseh és szláv telepeket létesítve Pozsonytól Nagyszőlősig”.¹¹⁸ Felosztásra került a Schönborn-birtok 223 ezer katasztrális holdja, az egyik legnagyobb birtokrész a magyarlakta területen. Ebből a birtokból a Munkácsi járásban található Dercen község határában kihalítottak egy 1300 holdas területet, melyet felosztottak. A *Ruszinszói Magyar Hírlap* Ennek nem kellett volna bekövetkeznie című cikkében összefoglalja, hogyan is történt a részesedés „földosztásból”: „Dercenben földosztás volt. 1600 derceninek 163, tizen-nyolc telepesnek 250, egy kegyencnek 236 hold föld.”¹¹⁹ Az 1600 derceni – Korláth Endre beszámolója szerint – 180 családnak felel meg, így egy család 1 holdnyi földet kapott, míg egy cseh telepes több mint 200 holdat.

„Zselényszky Róbert 1000 magyar holdas birtokát, amely Kígyós magyar községnek legelője volt, a felosztásig – a földbirtok hivatal egyenes kívánságára, sőt parancsára – eladták... A kígyósi magyarok ezzel legelőjüktől megfosztattak, s az ottani földnélkülieknek egy holdat sem adtak. A kígyósiak elkeseredésükben ráhajtották a marhájukat a régi legelőjükre.”¹²⁰ Zselényszky Róbert salánki birtokából egy cseh intéző 150 holdhoz jutott hozzá áron alul. „Ugyancsak e birtokból hasítottak ki 500 holdat zaricsói és komjáti szláv gazdáknak, és csak igen kis részben juttattak a földbirtokból a legközvetlenebbül érdekelt salánki és feketepataki magyar gazdáknak.”¹²¹

Perényi Bertalan és társai nagyszőlősi 1700 holdas birtokát kényszeradó folytán holdanként 450 koronáért adták el, azt a földet, amely a kortárs politikusok állítása szerint ötször annyit is megért. Perényi Zsigmond és fia házépítési 10 katasztrális belsőségi holdját is elherdáltatták. Holdjáért 1000 koronát kapott, míg ha szabadkézből adta volna el, holdjáért akár 48 ezer koronát is megkapott volna. Eltulajdonították özv. Atzél Lászlóné nagyszőlős-rákospataki birtokát, Bátyúban a Lónyai birtokot foglalták el, a Nagymuzsaly és Beregszász határában fekvő birtokot mint a Perényi Bertalanék birtokát adóhátralék miatt eladták, áron alul, míg Tiszacsomán a Fritsche Artúr birtokából vettek el 300 holdat, melyet egy cseh tisztviselő kapott meg. A földosztást a képviselők a következőképpen értékelik: „A földosztásnál a lényeg az, hogy a birtokot potom áron elvenni, s bárkinek odaadni, csak magyarnak nem. A földbirtokon élő szegény zsellér néppel s közvetlen környék földéhes lakosságának a jogos igényeinek kielégítésével a demokratikus kormány mit sem törődik.”¹²²

A földbirtokok odaajándékozása „idegen” nemzetiségűeknek az egy tömbben élő magyarság megbontását célozta meg.

4. Összefoglalás

A kiemelt témák alapján nyilvánvaló: a felhasznált lapok többsége pártlap volt, s a kárpátaljai magyarság érdekeit képviselő pártok sérelmi politikát folytattak, melyhez felhasználták az általuk működtetett sajtóorgánumot. A feltárt források alapján elmondhatjuk, hogy a kisebbségbe került kárpátaljai magyarságban az együvé tartozás szelleme tovább élt, ragaszkodtak nemzeti ünnepeikhez, nyelvükhöz. Azonban kötődésük bármiféle megnyilvánulását a csehszlovák hatóságok tiltották, illetve

megtorlás követte azt: pénzbírság, fegyház, legrosszabb esetben pedig az ország területéről való kiutasítás. Az összetartozást fizikailag a közigazgatás többszöri átszervezésével, a cseh telepések betelepítésével nehezítették.

A magyar kisebbség Csehszlovák Köztársaságon belüli fejlődésére negatívan hatott a magyar közalkalmazottak cseh vagy szlovák tisztviselőkkel való felváltása, a nyelvtörvény gyakori megszegése, az állampolgárság megszerzésének korlátozása. A csehszlovák kormány által gyakorolt kisebbségpolitikát ambivalensnek mondhatjuk, ugyanis bár biztosította a kisebbségek jogi státusát, azonban mindent megtett, hogy azok betartását megkerülje. A „törvényszegések” célja nem a lakosság életének ellehetetlenítése volt, hanem az, hogy megszerzett terület nemzetiségeit – így a magyar lakosságot is – beolvassa a „csehszlovák” nemzetbe.

Jegyzetek

1. Simon Attila: A Csehszlovákiához került felvidéki magyarok (1918–1921). In Bárdi Nándor–Fedinec Csilla–Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat Kiadó–MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008, 37–38. p.
2. Hévízi, Józsa: *Autonomies in Hungary and Europe*. Budapest, Corvinus Society, 2004, 97. p.
3. Bárdi Nándor: A Magyarországgal szomszédos országok magyarságpolitikája a két világháború között. In Bárdi Nándor–Fedinec Csilla–Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. I. m. 78–79. p.
4. Vö. Fedinec Csilla: Magyar pártok Kárpátalján a két világháború között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 9. évf. (2007) 1. sz. 83–110. p.
5. Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938*. Somorja, Méry Ratio, 2002, 134. p.
6. Uo. 134–135. p.
7. Uo.
8. Uo.
9. Uo. 136. p.
10. Filep Gusztáv Tamás: Szempontok a cseh (szlovákiai) magyar sajtó első két korszakának történetéhez. In Tóth László (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. II. köt. Budapest, Ister, 1998, 330–362., 331. p.
11. Vö. Kemény György: *Magyarország időszaki sajtója 1911–1920*. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum–Országos Széchényi Könyvtár, 1942; Dr. Sziklay János–Szász Menyhért (szerk.): *Periodikák időrendi katalógusa 1920–44*. Budapest, Hungária Lloyd Lapkiadó Vállalat Rt.
12. Beregszászi levél. *Határszéli Újság*, 13. évf. (1920. április 18.) 16. sz. 2. p. Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban: OSZK), Mikrofilmolvasó (a továbbiakban: MFO), FM3/1791.
13. Beregszászban elkommunizáltak egy hetilapot. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 3. évf. (1922. április 19.) 89. sz. 1. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
14. Újabb manipuláció a Kárpátaljai Magyar Gazdával. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 2. évf. (1927. január 30.) 5. sz. 3. p. OSZK, MFO, FM3/5985.
15. *Munkács*, 41. évf. (1922. május 21.) 21. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
16. A Magyar Nemzeti Párt (Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparos Párt) ruszinszkói kerületének valamennyi helyi szervezetéhez és minden párttagjához. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 1. évf. (1926. augusztus 29.) 6. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/5985.

17. A Magyar Nemzeti Párt (Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparos Párt) ruszinszkói kerületének valamennyi helyi szervezetéhez és minden párttagjához. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 1. évf. (1926. augusztus 29.) 6. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/5985.
18. Akik egymásra találtak. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 3. évf. (1928. május 13.) 20. sz. 5. p. OSZK, MFO, FM3/5985.
19. Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Galánta–Dunaszerdahely, Fórum Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002, 228. p..
20. A „Kárpáti Futár” az ellenzékben. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 4. évf. (1925. március 29.) 13. sz. 7. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
21. Félrehibázott a Keleti Újság. *Munkács*, 45. évf. (1926. április 11.) 15 sz. 3. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
22. Botlik, József: *Czechoslovakia's ethnic policy in Subcarpathia: Podkarpatskaja Rus or Ruthenia, 1919–1938/1939*. Translated and edited by P. Csermely. Hamilton, Corvinus Publishing, 2005, 79. p.
23. Lapunk szünetelése. *Határszéli Újság*, 13. évf. (1920. június 27.) 29. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
24. Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. I. m. 99. p.
25. *Határszéli Újság*, 13. évf. (1920. február 1.) 5. sz. 4. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
26. Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. I. m. 88. p. 27. Uo. 158. p.
28. Betiltották az Ungvári Közlönyt. *Határszéli Újság*, 14. évf. (1921. november 13.) 44. sz. 4. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
29. Keresztűzben. *Határszéli Újság*, 14. évf. (1921. november 27.) 46. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
30. Milyen aljasságra vetemedik egy podkarpatszka rusi kormánylap. *Kárpáti Híradó*, 3. évf. (1926. május 1.) 51. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/1750.
31. A „Kárpáti Futár” szennációja. *Új Közlöny*, 1922. október 25. (242. sz.) OSZK, MFO, FM3/1216.
32. Lapunk szünetelése. *Határszéli Újság*, 13. évf. (1920. június 27.) 24. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
33. Betiltották az Ungvári Közlönyt. *Határszéli Újság*, 14. évf. (1921. november 13.) 44. sz. 4. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
34. Lapunk sajtópöre. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 4. évf. (1923. június 28.) 131. sz. 4. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
35. Munkács vagy Ungvár? *Munkács*, 46. évf. (1927. február 6.) 5. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
36. Munkács a nagymegye-székhelyt vindikálja magának. *Kárpáti Híradó*, 2. évf. (1925. január 30.) 13. sz. OSZK, MFO, FM3/1750.
37. Botlik, József: *Czechoslovakia's ethnic policy in Subcarpathia...* I. m. 53. p.
38. Megyeszékhelyből falu. – Degradálják Beregszászt. *Határszéli Újság*, 15. évf. (1923) 29. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
39. Elbocsátották a beregszászi járásbírósgót. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 1. évf. (1920. augusztus 5.) 2. sz. 3. p. OSZK, MFO, FM3/2618.
40. Kifizették a magyar tisztviselőket. *Határszéli Újság*, 14. évf. (1921. május 29.) 22. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
41. A repatriálásról. *Munkács*, 40. évf. (1921. augusztus 14.) 33. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
42. Elbocsátott közalkalmazottak figyelmébe. *Beregí Hírlap*, 11. évf. (1922. február 1.) 5. sz. 6. p. OSZK, MFO, FM3/3023.

43. Mit válaszolt Benes az elbocsájtottak kérvényeire? *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 3. évf. (1922. január 29.) 34. sz. 3. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
44. Milyennek képzeleli egy elbocsátott tisztviselő a Beneš-féle kérvények útját. *Munkács*, 41. évf. (1922. február 26.) 9. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
45. Az elbocsájtottak szervezetbe tömörülnek. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 3. évf. (1922. február 25.) 46. sz. 2. p. OSZK, Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
46. Hogyan rendezik a tisztviselők ügyét? *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 3. évf. (1922. március 24.) 69. sz. 1. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
47. Elbocsátva. *Határszéli Újság*, 13. évf. (1920. július 11.) 26. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
48. Aki hűségesküt le nem tette, nem tarthat nyugdíjra igényt. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 7. évf. (1926. április 25.) 17. sz. 3. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
49. Fedinec Csilla: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004, 55. p.
50. *Beregi Újság*, 1. évf. (1921. december 25.) 6. sz. 6. p. OSZK, MFO, FM3/2712.
51. Tilos a magyar ruha. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 1. évf. (1920. augusztus 17.) 9. sz. 4. p. OSZK, MFO, FM3/2618.
52. Szent István napja a vidéken. – Magyar ruha – Rendőrség – Elfogatás – Verekedés. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 1. évf. (1920. augusztus 22.) 9. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/2618.
53. Uo.
54. Uo.
55. A Himnusz-ügy tárgyalása az ungvári törvényszéken. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 3. évf. (1922. január 21.) 17. sz. 1. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
56. Uo.
57. Uo.
58. Uo.
59. *Beregi Hírlap*, 11. évf. (1922. február 1.) 5. sz. 6. p. OSZK, MFO, FM3/3023.
60. Uo.
61. Újabb himnuszügy. *Munkács*, 41. évf. (1922. szeptember 3.) 36. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
62. Himnusz-perek az ungvári törvényszék előtt. *Határszéli Újság*, 17. évf. (1924. február 24.) 8. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
63. Himnusz-perek az ungvári törvényszék előtt. *Határszéli Újság*, 17. évf. (1924. február 24.) 8. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
64. Felmentették a munkácsi Hymnus-éneklőket. *Kárpáti Híradó*, 2. évf. (1925. június 12.) 70. sz. OSZK, MFO, FM3/1750.
65. A magyar nőta miatt. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 1. évf. (1920. szeptember 1.) 21. sz. 3. p. OSZK, MFO, FM3/2618.
66. Csalán: Más tárgyakról. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 3. évf. (1922. március 24.) 141. sz. 3. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
67. A piros, fehér, zöld. *Határszéli Újság*, 14. évf. (1921. július 18.) 27. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
68. Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. I. m. 106. p.

69. Levették a magyar címert. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 3. évf. (1922. május 9.) 105. sz. 3. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
70. Pálincás Mihály (szerk.): *Dokumentumok a XX. század történetéhez*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001, 27. p.
71. Fedinec Csilla: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944*. I. m. 64. p.
72. A kisebbségi jogok és az ungvári törvényszék. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 3. évf. (1922. június 13.) 116. sz. 3. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
73. „Nye rozumim!” *Határszéli Újság*, 15. évf. (1922. január 29.) 5. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
74. A magyar nyelv a városházán. *Munkács*, 41. évf. (1922. június 11.) 23. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
75. Nyelvhazsnálat és nemzetiségi kérdés. *Kárpáti Futár*, 18. évf. (1921. március 17.) 25. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/2563.
76. Kepecs József (szerk.): *Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941)*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1996. 62. p.
77. Mi hát Ruszinszkóban a hivatalos nyelv? Ilosván is „csak egy ideig” fogadják el a ruszin beadványokat. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 1. évf. (1920. augusztus 28.) 18 sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/2618.
78. A magyar nyelvhasználat joga a hivatalokban. *Kárpáti Híradó*, 2. évf. (1925. április 24.) 44. sz. OSZK, MFO, FM3/1750.
79. Szabómihály Gizella: A nyelvhasználat törvényi szabályozása és a szlovákiai magyar nyelvváltozatok jellemzői (Cseh) Szlovákiában 1918–1938 között. In Tóth László (szerk.): *A (cseh) szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. I. köt. I. m. 134. p.
80. A vasúti menetjegyek és a kisebbségi nyelv. *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, 3. évf. (1922. február 8.) 31. sz. 2. p. Kárpátaljai Állami Levéltár, 05-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
81. Rácz Pál: Fehér gyász. *Határszéli Újság*, 14. évf. (1921. június 11.) 24. sz. 3. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
82. Szomorú keresztelő. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 2. évf. (1927. május 1.) 18. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/5985.
83. A cseh-szlovák-ruszin helységnevek hírlapi használata kötelező. *Munkács*, 41. évf. (1922. június 18.) 25. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
84. Egy különös jelzőtábla. *Beregi Újság*, 1. évf. (1921. december 11.) 4. sz. 4. p. OSZK, MFO, FM3/2712.
85. A magyarság kötelessége a nyelvhasználat terén. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 2. évf. (1927. november 20.) 47. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/5985.
86. Magyar lélek és magyar külső. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 2. évf. (1927. október 30.) 44. sz. 3. p. OSZK, MFO, FM3/5985.
87. A magyarság kötelességei a nyelvhasználat terén. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 2. évf. (1927. november 20.) 47. sz. 1 p. OSZK, MFO, FM3/5985.
88. Megjelent a nyelvrendelet. *Kárpáti Híradó*, 3. évf. (1926. február 7.) 17. sz. 1–2. p. OSZK, MFO, FM3/1750.
89. Vigh Károly: *A szlovákiai magyarság sorsa*. Budapest, Bereményi Könyvkiadó, 1993, 44. p.
90. A zsidóság színvallása. *Munkács*, 40. évf. (1921. február 13.) 7. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
91. A zsidóság és a népszámlálás. *Határszéli Újság*, 14. évf. (1921. február 6.) 6. sz. 3. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
92. Hull a férgese. *Munkács*, 40. évf. (1921. február 13.) 7. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
93. Uo. 3. p.

94. Figyelmeztetés! *Munkács*, 40. évf. (1921. február 13.) 7. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
95. Jövők érdekében! – Nemzetiség – állampolgárság. *Munkács*, 40. évf. (1921. február 13.) 7. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
96. Figyelmeztetés! *Munkács*, 40. évf. (1921. február 13.) 7. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
97. Népszámlálás a Fürdő-utcában. *Kárpáti Futár*, 18. évf. (1921. február 27.) 10. sz. 3. p. OSZK, MFO, FM3/2563.
98. Uo. 2. p.
99. Kepecs József (szerk.): *Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941)*. I. m. 12. p.
100. Lőkkös János: *Trianon számokban*. Budapest, Püski, 2000, 27. p.
101. Beszélő számok – Munkács, szeptember 13. *Keleti Újság*, 1. évf. (1921. szeptember 14.) 124. sz. 2. p. OSZK, H 26. 310.
102. Kepecs József (szerk.): *Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941)*. I. m. 12. p.
103. Uo. 14. p.
104. Raffay Ernő: *Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal*. Budapest, Tornado Damenija Kft., 1990, 167. p.
105. Fedinec Csilla: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944*. I. m. 55–56. p.
106. Parragi Mária: A magyar állampolgársági jog és a külföldön élő magyarság. *Kisebbség-kutatás*, 2000. 1. sz. 37–50. p. Internet: www.epa.hu, 2009-03-30.
107. Az állampolgárság kis lexikona. *Munkács*, 46. év. (1927. december 4.) 49. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
108. Uo.
109. Ki akar csehszlovák állampolgár lenni? *Határszéli Újság*, 14. évf. (1921. december 25.) 49. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1791.
110. Kálváriajárás az állampolgárság körül. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 2. évf. (1927. május 1.) 18. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/5985.
111. Az állampolgársági ügy legújabb áldozata. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 2. évf. (1927. november 27.) 48. sz. 3. p. OSZK, MFO, FM3/5985.
112. Popély Árpád: Trianon etnikai következményei a Felvidéken, különös tekintettel a magyar nyelvterület szláv kolonizálására. [www.kre.hu/rektori/files/studiacikkek/2003.12.szam/06.Popely Arpad. pdf](http://www.kre.hu/rektori/files/studiacikkek/2003.12.szam/06.Popely%20Arpad.pdf), 2009-03-30. 47. p.
113. Az 1926. évi július hó 1-jén kelt alkotmánytörvény a csehszlovák állampolgárságának némelyek részére való megadásáról. In *Törvények és Rendeletek Gyűjteménye*, 1926. évfolyam 70. füzet. Košice, Štátna Knihtlačiareň.
114. Az állampolgárság kis lexikona. *Munkács*, 46. évf. (1927. december 4.) 51 sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1440.
115. Az illetőségi ügyek labirintusából. *Kárpáti Híradó*, 2. évf. (1925. január 18.) 8. sz. 2. p. OSZK, MFO, FM3/1750.
116. Megfosztották illetőségétől, mert a „Kárpáti Híradó”-t tudósítja. *Kárpáti Híradó*, 2. évf. (1925. február 6.) 16. sz. 1. p. OSZK, MFO, FM3/1750.
117. Simon Attila–Kovács Attila: Gazdaság és nacionalizmus. Földreformok az utódállamokban. In Bárdi Nándor–Fedinec Csilla–Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. I. m. 118–119. p.
118. Egry Ferenc és Korláth Endre dr. nemzetgyűlési képviselő beszámolója a ruszinszkói őslakosság, különösbbe a magyarság állami, társadalmi, gazdasági, nemzeti, kulturális életének tíz éves sorsáról. A Ruszinszkói Magyar Hírlap melléklete – megjelent a Ruszinszkói Magyar Ellenzéki Pártok Szövetsége 1928. október 14-én tartott pártszövet-

- ségi kongresszusára, Beregszászban. Kárpátaljai Állami Levéltár, 5-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
119. Ennek nem kellett volna bekövetkeznie. *Ruszinszkói Magyar Gazda*, 1. évf. (1926. október 31.) 15. sz. 3. p. OSZK, MFO, FM3/5985.
120. Egy Ferenc és Korláth Endre dr. nemzetgyűlési képviselő beszámolója a ruszinszkói őslakosság, különösbbe a magyarság állami, társadalmi, gazdasági, nemzeti, kulturális életének tíz éves sorsáról. A Ruszinszkói Magyar Hírlap melléklete – megjelent a Ruszinszkói Magyar Ellenzéki Pártok Szövetsége 1928. október 14-én tartott pártszövetségi kongresszusára, Beregszászban. Kárpátaljai Állami Levéltár, 5-ös Periodika (az osztályozása még nem történt meg).
121. Uo.
122. Uo.

MARIANNA HALÁSZ

THE EVERYDAY-LIFE OF THE CARPATHIAN POPULATION ON THE BASIS OF CONTEMPORARY HUNGARIAN PRESS IN THE 1920'S

The Peace-treaties terminating the First World War attached the Carpathians to Czechoslovakia together with the Hungarians living there. The study examines on the basis of the contemporary Hungarian press of the Carpathians in connection with the press that in what extent was the contemporary press communicative; if there were any factors hindering press issuance; who or what organisations were publishing papers during the Czechoslovak period; the revealed press was of what orientation; political papers or eventually tabloids dominated; was the any role of minority protection of the Hungarian press felt.

In connection with the life of population the study examines how the life of the Hungarian population changed during the power changes; how were the changes perceived; how the acts made by the Czechoslovak government influenced the life of Hungarian minorities in the Carpathians and in what extent were the regulations oriented on minority protection followed.